

تحلیل محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه برحسب میزان توجه به مولفه‌های سرمایه فرهنگی^۱ (صفحات ۱۱۷ تا ۱۴۲)

محمد حرفتی سبحانی لیل آبادی^۲ * موسی پیری^۳

پذیرش: ۹۶/۰۵/۱۲

دریافت: ۹۶/۰۱/۲۷

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول، برحسب میزان توجه به مولفه‌های سرمایه فرهنگی بود. با توجه به اینکه کتاب‌های تفکر و سبک زندگی کتاب‌های جدیدالتالیفی هستند که در راستای تقویت مهارت‌های تفکر و پرورش عادات اصیل اجتماعی و فرهنگی وارد عرصه کتاب‌های درسی گشته‌اند، ضرورت بررسی جایگاه مولفه‌های سرمایه فرهنگی در آنها بیش از پیش احساس می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل محتوای تمامی کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ بوده و برای بالابرن تعمیم‌پذیری پژوهش، نمونه آماری با جامعه آماری یکسان در نظر گرفته شد. ابزار پژوهش شامل سیاهه تحلیل محتوای محقق

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نویسنده مسئول با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره متوسطه اول برحسب میزان توجه به مولفه‌های سرمایه اجتماعی و فرهنگی در سال تحصیلی ۹۴-۹۵» می‌باشد.

۲. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، (نویسنده مسئول)؛

Mherfatisobhani@gmail.com

Piri_moosa@yahoo.com

۳. دانشیار برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان؛

ساخته سرمایه فرهنگی برحسب نظریه بوردیو بود که جهت برآورد روایی ابزار از روایی محتوایی استفاده شد. پایایی سیاهه تحلیل نیز از طریق روش اسکات برابر ۸۹/۵۴ درصد محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در گام نخست از سنجش فراوانی و سپس برای برآورد باراطلاعاتی و ضریب اهمیت مولفه‌ها و مقوله‌ها از روش آنتروپی شانون استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که در بین مولفه‌های سرمایه فرهنگی، مولفه نهادینه که سبب رسمیت بخشیدن نهادی به سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته و بهره‌مندی از اثرات و پاداش آن در جامعه شود از کمترین میزان توجه برخوردار بوده، مولفه عینیت‌یافته توجه تا اندازه‌ای مطلوب را داشته و مولفه تجسم‌یافته که بیشترین ارتباط را با اصول و محورهای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دارد جایگاهی درخور ندارد. گذشته از این در بخش مقوله‌ها نیز نوعی ناهمگونی به چشم می‌خورد و مقوله‌های گرانمایه‌ای نظیر موسیقی، محیط مجازی، شبکه‌های اجتماعی، توجه به مفاخر و مفاهیم میهنی و شرکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی و فرهنگی و کسب مدارک ادبی، هنری و ورزشی هیچ جایگاهی در کتاب‌های یاد شده ندارند.

واژگان کلیدی: سرمایه فرهنگی، کتاب‌های تفکر و سبک زندگی، دوره اول متوسطه، تحلیل محتوا.

مقدمه

یکی از مباحثی که انسان‌ها در تمام دوران عمر خویش جهت تداوم بقا و تعالی حیات، خود را نیازمند آن می‌دانند مساله ارتباطات با دیگر افراد می‌باشد. مسلماً هر مجموعه انسانی که به صورت تصادفی در یک جا گرد هم آمده باشد نمی‌تواند در خدمت هدف فوق برآید مگر آنکه در بستر یک واحد مشخص تحت عنوان جامعه انسانی سبب تسهیل مراودات میان انسان‌ها گردد. به موازات تکوین اجتماع آنچه سبب تداوم ارتباطات خواهد شد اعتقاد به وجود بینش‌ها، هنجارها و ارزش‌های مشترک در میان افراد خواهد بود که در قالب مفهومی به نام فرهنگ خود را نشان می‌دهد. به این ترتیب فرهنگ منظوفی است برای جامعه و بدین سان، جامعه نیز بی‌حضور فرهنگ، چیزی بیش از ظرفی تهی نخواهد بود.

در دهه‌های اخیر، دغدغه‌های توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در میان جوامع، موجب گردیده است که مقوله فرهنگ با مفهوم سرمایه درآمیزد و باعث پیدایش اصطلاح نوین سرمایه فرهنگی^۱ شود. ابداع این مقوله توانست مفهوم سرمایه را که پیش‌تر، مصداق اقتصادی داشت به صورت وجهی غیر ملموس نشان دهد که موجب تداوم و قوام ارزش‌ها و هنجارهای نفیس حاکم بر جامعه می‌گردد (بورديو و همکاران^۲، ۱۳۸۹). وجود سرمایه فرهنگی غنی سبب می‌شود که فرد نیازی به پیروی و تقلید از دیگران نداشته باشد و بتواند خود را از الزامات زندگی روزمره جدا کرده و نوعی گزینش دلخواه در عرصه فرهنگ انجام دهد (بورديو، ۱۹۸۴، به نقل از قادری و رضایی، ۱۳۹۳). به همین خاطر سیاست‌گذاران فرهنگی بایستی شناخت کاملی از این سرمایه داشته و منابع مورد نیاز آن را در کتاب‌های درسی بگنجانند.

پرورش سرمایه ارزشمند فرهنگی در میان اعضای جوان جامعه، مستلزم آماده کردن آنها برای زندگی در اجتماع می‌باشد و در این میان، چهار نهاد مدرسه، خانواده، گروه همسالان و رسانه‌های ارتباط جمعی (گیدنز و کارن، ۱۳۹۳)، نقشی انکارناپذیر دارند، که بی‌شک یکی از اضلاع مهم این فرآیند در مقیاس خرد، مدرسه و در مقیاس کلان دستگاه تعلیم و تربیت کشور می‌باشد، از این رو وجوب نهاد آموزشی که بتواند

1. Cultural capital
2. Bourdieu & etal.

به انتقال و درونی‌سازی مولفه‌ها و هنجارهای مزبور، پردازش روشن می‌گردد و این مهم نیازمند یک برنامه درسی کارآمد است. در بین عناصر برنامه درسی، محتوا، یکی از عناصر اصلی برنامه درسی محسوب می‌گردد و کارایی و اثربخشی یادگیری تا حد زیادی به نوع محتوا بستگی دارد (ملکی، ۱۳۹۱). در حال حاضر، مرسوم‌ترین گونه ارائه محتوا در کشور به فراگیران، در قالب کتاب‌های درسی می‌باشد و این واقعیت، متخصصان را بر آن داشته است که محتوای کتاب‌های درسی را با توجه به چالش‌ها و حوزه‌های گوناگون فرهنگی مورد تأمل قرار دهند. بررسی پیشنهادی پژوهش، از نبود پشتوانه مرتبط و نزدیک با مباحث یاد شده حکایت دارد و این خود بر اهمیت تحقیق در عین صعوبت آن می‌افزاید. تفاوتی که مقاله کنونی با پژوهش‌های پیشین و مشابه دارد را می‌توان در دو عرصه روش تحقیق و موضوع پژوهش مورد مذاکره قرار داد. روش تحقیق انتخابی در این مقاله روش آنتروپی شانون هست که در تحلیل و پردازش اطلاعات هم به کتاب‌ها و هم به پایه‌های تحصیلی عنایت دارد و از این رو انتظار می‌رود که نتایج دقیق‌تری را به همراه داشته باشد. در حالی که روش توزیع فراوانی برای تحلیل محتوا به ارتباط بین پایه‌های تحصیلی توجهی نمی‌شود. به علاوه در عرصه پژوهش نیز می‌توان اظهار داشت که در پژوهش‌های داخلی سابق که به بررسی حوزه‌های سرمایه فرهنگی و آموزش پرداخته می‌شود توجه غالب معطوف به تأثیر و رابطه سرمایه فرهنگی در موفقیت تحصیلی بوده و از همین رو در حال حاضر در ارتباط با مولفه‌های سرمایه فرهنگی نیز تا زمان نگارش اثر حاضر هیچ‌گونه تحقیقی در ارتباط با حضور مولفه‌های سرمایه فرهنگی در کتاب‌های درسی در داخل کشور به عرصه طبع نرسیده است. این در حالی است که ادگرتن و رابرتز^۱ (۲۰۱۴)، مارتلتو و آندره^۲، (۲۰۱۳)، اسمیت^۳ (۲۰۱۳) و بویون و همکاران^۴ (۲۰۱۲)، بر جهت‌گیری برنامه‌های درسی جهت حضور مولفه‌های سرمایه فرهنگی تأکید دارند. بدین سان، تحقیق حاضر را می‌توان از دید موضوع انتخابی و نیز به روش تحقیق، پژوهشی نوین محسوب کرد.

-
1. Edgerton & Robert
 2. Marteleto & Andrade
 3. Smith
 4. Byun & Etal

۱. مبانی نظری

یکی از واژه‌هایی که تعاریف و اصطلاحات متفاوتی را می‌توان در منابع و مراجع گوناگون برای آن، مشاهده نمود فرهنگ است. به طور کلی، صرف نظر از تعابیر گوناگون در مورد فرهنگ، به طور ساده می‌توان اظهار داشت که فرهنگ، مجموعه‌ای پیچیده از جمله عادات، سنت‌ها، اعتقادات، ارزش‌ها و نظرات مشترک است که انسان‌ها را به یکدیگر پیوند می‌دهد. وجود یک فرهنگ نظام مند در سطح جامعه، سبب می‌گردد که افراد جامعه با یکدیگر احساس یگانگی و از درون، خود را به رعایت هنجارهای آن جامعه ملزم دانند (تریاندیس^۱، ۱۳۹۱). به موازات تعریف فرهنگ مفهوم سرمایه مدت‌هاست که جایگاه اساسی در زندگی انسان‌ها داشته است. واژه سرمایه، تأکید بر این امر دارد که مولد است و به واسطه آن می‌توان ارزشی خلق کرد، کاری انجام داد، و به هدفی نایل شد (نیازی و کارکنان، ۱۳۸۶). بوردیو، جامعه‌شناس مشهور فرانسوی و از پیروان نظریه انتقادی کوشید تا مفهوم سرمایه را به تمام جنبه‌های حیات انسانی تعمیم دهد. وی چهار دسته‌بندی را برای سرمایه متصور می‌شود که عبارتند از:

۱- سرمایه اقتصادی: یعنی ثروت و پولی که هر بازیگر اجتماعی در دست دارد و شامل درآمدها و بقیه انواع منابع مالی است که در قالب مالکیت جلوه نهادی پیدا می‌کند.

۲- سرمایه اجتماعی: یعنی شبکه‌ای از روابط فردی و گروهی که هر فردی در اختیار دارد و شامل همه منابع واقعی و بالقوه‌ای است که می‌تواند در اثر عضویت در شبکه اجتماعی کنشگران یا سازمان‌ها به دست آید.

۳- سرمایه فرهنگی: یعنی قدرت شناخت و قابلیت استفاده از کالاهای فرهنگی در هر فرد و آن در برگیرنده تمایلات پایدار فرد است که در خلال اجتماعی شدن در فرد انباشته می‌شوند.

۴- سرمایه نمادین: یعنی مجموعه ابزارهای نمادین، حیثیت، احترام و قابلیت‌های فردی در رفتارهایی که فرد در اختیار داشته و به معنای توانایی مشروعیت دادن،

1. Triandis

تعریف کردن و ارزش گذاردن است (روحانی، ۱۳۸۸).

بورديو، به عنوان نظريه پرداز يگانه سرمايه فرهنگي، اين قسم از سرمايه را به تمرکز و انباشت انواع گوناگون کالاهاى ملموس فرهنگي و استعداد و ظرفيت فرد در شناخت و قابليت استفاده از اين کالاها در خلال اجتماعي شدن مى داند که در تمايلات فرد ايجاد مى شود (بورديو، ۱۹۸۶: ۱۱۴). از نظر بورديو، پرورش خانوادگي، آموزش رسمى و فرهنگ شغلي سه منبع در افراد است که باعث تفاوت بين دارندگان و افراد فاقد اين سرمايه مى شوند. در سرمايه گذاري فرهنگي تلاشي که دولت برای فراگيري نظريه ها و تکنیک ها در مدارس و دانشگاه ها مى نمايد، مانند سرمايه گذاري اقتصادي، قسمتي از ثروت و ذخيره مملکت محسوب مى شود که افراد به عنوان توليد کننده و مصرف کننده به آن دسترسى دارند (صالحى اميرى، ۱۳۹۱).

به اعتقاد صاحب نظران توسعه، سرمايه فرهنگي، خود مى تواند شاخصى از توسعه فرهنگي مى باشد و امروزه در کنار سرمايه هاى فيزيکي و سرمايه هاى انساني، سرمايه فرهنگي را نيز از عوامل مهم مؤثر در توليد ناخالص داخلي سرانه مى دانند (گرشاسبي فخر، ۱۳۹۴). بورديو عقیده دارد که داشتن سرمايه فرهنگي کارکردهاى مختلفی دارد؛ اولاً کسب مشروعيت از طريق بقيه سرمايه ها منوط به تبديل شدن آنها به سرمايه فرهنگي است، يعنى کسى که بواسطه سرمايه فرهنگي منزلت دارد مى تواند روايت و برداشت خود را از دنياى اجتماعي بر ديگران تحميل کند. ثانياً داشتن سرمايه فرهنگي بدان معنا است که فرد مى تواند نوعي گزينش دلخواه در عرصه فرهنگ انجام دهد. (بورديو و همکاران، ۱۳۸۹). متقابلاً فقدان سرمايه فرهنگي و نيز عدم تعادل در توزيع سرمايه فرهنگي نقش اساسي در ايستايى جامعه و اختلال در هويت جمعي ايجاد مى کند (نيازي و کارکنان، ۱۳۸۶)

بورديو در آثار خود، سرمايه فرهنگي را به سه بخش متجسد، عينيت يافتگي و نهادينه شده تقسيم کرده است. اين مولفه ها عبارتند از:

۱- سرمايه تجسم يافته يا متجسد: سرمايه متجسد، شامل تمايلات و رايش هاى رواني فرد نسبت به استفاده از کالاهاى فرهنگي است. (روحاني، ۱۳۸۸). انباشت سرمايه فرهنگي در دوران کودکی مستلزم کنش تعليم و تربيتي است؛ لذا فرايندهايي که در نظام آموزشي بر روي کودکان صورت مى گيرد، سبب القاي اين ويژگي هاى

فرهنگی در ساختار کودکان می‌شود (شوارتز^۱، ۱۹۹۷: ۷۵). برای هرگونه سرمایه‌گذاری فرهنگی باید در این حوزه تلاش کرد، چرا که زیربنای تمامی سرمایه‌های دیگر در جوامع فرهنگ مدار در این عرصه رقم می‌خورد (صالحی امیری، ۱۳۹۱).

۲- سرمایه عینیت یافتگی (کالاها): سرمایه فرهنگی در حالت عینیت به تمامی اشیا و کالاها فرهنگی و هرآنچه از دایره ذهنیات به واقعیت و عینیات راه یابد اطلاق می‌گردد (بوردیو و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۳). احراز سرمایه فرهنگی عینیت یافته در گرو وجود سرمایه متجسم است یعنی باید امکانات لازم همراه با افراد واجد شرایطی که لازم و ملزوم یکدیگرند شکل بگیرد تا از آن طریق سرمایه فرهنگی عینیت یافته نمود یابد (گنجی و حیدریان، ۱۳۹۳).

۳- سرمایه فرهنگی نهادینه شده: به امتیازات یا سرمایه‌های حاکی از عناوین کمیاب، دستاوردها، توانایی‌ها، مهارت‌های تحصیلی و غیر تحصیلی، که به صورت مدرک به فرد ارائه شده و به لحاظ قانونی به دارنده آن ارزش و پایگاه اجتماعی می‌دهد، سرمایه فرهنگی نهادینه شده اطلاق می‌شود (لاریو و وینینگر، ۲۰۰۳). سرمایه فرهنگی نهادینه شده به مدد قانون و مقررات نهادینه شده حاصل می‌شود و در حقیقت نوعی رسمیت بخشیدن نهادی به سرمایه فرهنگی و عینی کردن سرمایه فرهنگی تجسم یافته است (بوردیو و همکاران، ۱۳۸۹).

نظریات بوردیو را می‌توان در راستای نظریه پردازان انتقال فرهنگی در برنامه درسی پنداشت چراکه مدرسه را به عنوان محل جامعه‌پذیر کردن دانش‌آموزان تلقی کرده و از برنامه‌های درسی انتظار دارند ارزش‌ها و فرهنگ جاری جامعه در ایشان را درونی سازد. اما شاید آنچه که در وهله اول سبب محدود شدن مفهوم سرمایه فرهنگی در برنامه درسی می‌شود این است که آن را منحصراً ذائقه فرهنگی طبقه روشن‌فکر و مسلط تلقی نماییم، در صورتی این تفسیر موجب محدود کردن قلمرو کارایی سرمایه فرهنگی می‌باشد. سرمایه فرهنگی را می‌توان به مثابه جعبه ابزاری دانست که همراه داشتن آن و مجهز بودن به آن، سبب فراهم شدن ریزتعامل‌های^۲ منطقی از فرد در

1. Swartz
2. Microinteractional

موقعیت‌های پذیرفته‌شده در جامعه می‌شود. ترکیب این جعبه ابزار تا حد زیادی موقعیت فرد را در ساختار اجتماعی تعیین می‌کند و نحوه ادراک او را از جهان مشخص می‌کند (لائورا و ویننجر، ۲۰۰۳ و سویدلر، ۱۹۸۶: ۲۷۳). این جعبه ابزار به صورت خلاصه و موجز می‌تواند شامل عادت‌واره‌ها، مهارت‌های شناختی، خواندن، نوشتن، ریاضیات، حل مساله، و مهارت‌های رفتاری نظیر خودتنظیمی، انگیزش پیشرفت و موارد نظیر آن می‌باشد که برای موفقیت‌های شغلی و حرفه‌ای ضرورت داشته (فرکاس^۱، ۲۰۰۳). و تمایل به انتقال نسل به نسل از طریق نهادهای رسمی و غیر رسمی نظیر مدرسه و خانواده دارد. اما آنچه در این میان قابل توجه است این نکته می‌باشد که مدارس پذیرای کودکان از طبقات اجتماعی گوناگون هستند. کودکان متعلق به طبقات متوسط و بالایی جامعه به دلیل شیوه‌های فرزندپروری والدین خود و تجهیز به مهارت‌هایی نظیر استدلال و گفتگو از سرمایه‌های فرهنگی نسبتاً بالایی نسبت به کودکان طبقات پایین‌تر برخوردار هستند، به همین خاطر نظام آموزشی بایستی به عوض بازتولید تفاوت‌های موجود به طور متوازن نسبت به ارتقای سرمایه‌های فرهنگی در همه طبقات اجتماعی اقدام نماید چراکه سرمایه فرهنگی بالا منجر به یادگیری قواعد بازی در حوزه زندگی اجتماعی می‌گردد (ادگرتن و رابرتز، ۲۰۱۴).

در اهمیت برنامه‌های درسی بر رشد سرمایه‌های فرهنگی، دی ماجیو و موهر^۲ (۱۹۸۵) بر این باور هستند که کشورهایی می‌توانند بر افزایش سطح سرمایه فرهنگی در جوامع خویش اقدام نمایند که در مراحل تدوین و انتخاب شیوه برنامه درسی خود، به آن توجه نمایند و از همان دوران آغاز تحصیل به صورت هدفمند به پررنگ‌سازی مقوله‌های فوق در کتاب‌های درسی بپردازند. به عنوان مثال پیشی گرفتن کشورهای نظیر فرانسه و ایتالیا از لحاظ سرمایه فرهنگی نسبت به کشورهای دیگر اروپای غربی، به این خاطر است که موضوعات مربوط به علوم انسانی در کتاب‌های درسی کشورهای یاد شده، از وزن بیشتری برخوردار هستند. علاوه بر این در کشورهای در حال توسعه و فقیر که نابرابری‌های اقتصادی و فرهنگی در آنها در حال تکرار شدن است نهادهای فرهنگی با همکاری آموزش و پرورش می‌توانند به شناسایی و گنجانیدن سرمایه‌های

1. Farkas
2. Di Maggio and Mohr

فرهنگی متناسب با ویژگی‌های اجتماعی خود در مدارس پردازند تا کودکان بتوانند به طور برابر، بهره‌مند از سرمایه‌های فرهنگی گردند (مارتلو و آندراده، ۲۰۱۳). ادگرتن و رابرتز (۲۰۱۴)، در پژوهشی که به مطالعه سرمایه فرهنگی نوجوانان ۱۱ تا ۱۳ ساله انجام داده بودند به این نتیجه رسیدند که جهت‌گیری برنامه‌های درسی دوره آموزش عمومی، به سمت افزایش ذخایر سرمایه فرهنگی، می‌تواند گذشته از آماده‌سازی کودکان برای حضور در صحنه‌های اجتماعی تا حد زیادی مهارت‌های ارتباطی در کودکان طبقات پایین‌تر جامعه را افزایش دهد. همچنین لاریو و وینینگر (۲۰۰۳)، اعتقاد دارند که ارزشیابی مولفه‌های سرمایه فرهنگی در برنامه درسی می‌تواند شامل دانش کسب شده، مهارت کسب شده و تغییر منش دانش‌آموزان در جهت اهداف تربیتی باشد و به جهت بعد فردی و بعد اجتماعی آن نیازمند یک دوره طولانی مدت با تکیه بر رویکرد فعال است که خود را در قالب آزمون مهارت دانش‌آموزان برای نوشتن مقالات ساده و گزارش نویسی‌های فردی و تیمی در مقاطع بالاتر، بررسی میزان امانت کتاب‌های رمان از کتابخانه مدرسه و شهرداری‌ها و حضور در آنها، افزایش میزان حضور در اپراها و کنسرت‌ها در میان نسل جوان و گرایش به سمت دریافت مدارک آموزش زبان فرانسه نشان می‌دهد.

در کنار عوامل یادشده برداشت سطحی از مفهوم فرهنگ و سرمایه فرهنگی در نزد افراد سبب شده است که علی‌رغم حضور عناصر اشاره شده در محتوای برنامه درسی به جهت وجود برخی فعالیت‌ها و ذهنیت‌های نادرست نوجوانان گرایش کمتری برای مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی داشته باشند. این عارضه در سال‌های پایانی دوره متوسطه بیشتر حالت عینی به خود می‌گیرد و می‌تواند به صورت تقاضاهای مفرط نوجوانان و والدین آنها در ورود آنها به دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی خود را نشان دهد که از این پدیده به تعلیم و تربیت سایه^۱ تعبیر شده است. این شکل کاذب آموزش موجب شده است تا نوجوانان به جای پرورش مهارت‌هایی نظیر تفکر انتقادی خودکنترلی، پرهیز از خشونت و تعلق به هویت ملی، وقت خود را صرف استفاده از موسسات آزمون‌های مکاتبه‌ای و آموزش‌های خصوصی نمایند. در این ارتباط بویون و

1. Shadow Education

همکاران اعلام کرده‌اند که در سال ۲۰۰۸ هر خانواده کره‌ای ماهانه ۲۱۰ دلار صرف تعلیم و تربیت در سایه می‌نماید و در نتیجه ۷۰ درصد دانش آموزان دوره متوسطه اول در طول دو سال اخیر نتوانسته‌اند حتی یکبار در فعالیت‌های فرهنگی نظیر بازدید از موزه‌ها، شرکت در سمفونی موسیقی و کلاس‌های موسیقی حضور یابند (بویون و همکاران، ۲۰۱۲).

به این ترتیب با توجه به اهمیت پرداختن به مولفه‌های سرمایه فرهنگی و نقش اساسی کتاب‌های درسی در انتقال این مفاهیم و نیز عواقبی که بی‌مبالاتی به آنها می‌تواند در نسل‌های بعدی به همراه داشته باشد. نتایج تحقیق پیش‌رو می‌تواند برای تصمیم‌گیرندگان نهادهای فرهنگی کشور در راستای تقویت سرمایه‌های فرهنگی ارتقای جامعه‌پذیری نوجوانان به عنوان شهروندان آینده و توسعه همه‌جانبه کشور، شاخصی باشد تا به بازنگری در شیوه تدوین محتوای برنامه‌های آموزشی و درسی و اتخاذ تصمیمات بهتر و مقتضی‌تر در زمینه یاد شده همت گمارند و در صورت لزوم بتوانند از ظرفیت‌های برنامه‌های درسی پنهان و فوق برنامه در دستیابی به اهداف فوق نائل آیند که این امر، مستلزم توجه به نقش دانش آموزان در اجتماع است. بدین سان، ضرورت تحقیق حاضر در بررسی جایگاه مولفه‌های سرمایه‌های فرهنگی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول آشکار می‌گردد.

۲. روش تحقیق

شیوه مورد استفاده در این پژوهش روش تحلیل محتوا^۱ می‌باشد که از لحاظ ماهیت داده‌های پژوهشی و ابزارهای اندازه‌گیری در دسته‌بندی پژوهش‌های کمی به شمار می‌رود. تحلیل محتوا اغلب مستلزم انجام مراحل زیر است:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده سازی و سازمان دهی): ۲- بررسی مواد (پیام) ۳- پردازش نتایج (سرمد و همکاران، ۱۳۹۳). در راستای مراحل یاد شده، پژوهش فوق، در سه مرحله اجرا شده است: در مرحله اول، محور بررسی مولفه‌های سرمایه‌های فرهنگی برپایه دیدگاه‌ها و نظرات پیر بوردیو برگزیده شد برای تحلیل متن از واحد

ثبت استفاده شد. واحد ثبت در دو بخش متن و پرسش‌ها یا فعالیت‌ها به صورت جمله و در بخش تصاویر هر تصویر براساس شاخص‌هایی که در آنها مورد اشاره قرار گرفته به واحدهایی تقسیم و بعداً مورد شمارش قرار گرفته است. جامعه آماری این پژوهش شامل محتوای تمامی کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ بوده و برای افزایش دقت کار نمونه آماری با جامعه آماری یکسان انتخاب گردید. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش چک‌لیست تحلیل محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی محقق ساخته می‌باشد در مرحله دوم برای هر کتاب درسی جدولی ترسیم و محتوای هر صفحه براساس وجود یا عدم وجود مولفه‌ها و شاخص‌های سرمایه فرهنگی، مورد تحلیل قرار گرفت. در مرحله سوم پس از بهنجارسازی فراوانی‌های شاخص‌ها، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت هر یک از مولفه‌ها و شاخص‌ها به دست آمد.

برای تعیین روایی^۱ ابزار پژوهش از روش روایی محتوایی^۲ استفاده شد. به این ترتیب چک‌لیست تهیه شده و در اختیار پنج تن از اساتید برنامه‌ریزی درسی و سه تن از صاحب‌نظران جامعه‌شناسی قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا شاخص‌های چک‌لیست را به لحاظ درجه تناسب با مولفه‌های سرمایه فرهنگی از دیدگاه پیر بورديو در طیفی از ۱ تا ۱۰ ارزش‌گذاری کنند. میانگین نمرات ارزیابان، برای چک‌لیست سرمایه فرهنگی، ۹/۴۵ از ۱۰ بود که نشان از روایی بالای چک‌لیست‌های اشاره شده، دارد. برای سنجش پایایی^۳ ابزار تحقیق، از روش ویلیام اسکات^۴، استفاده شد (اسکات، ۱۳۹۱)، گرچه میزان ضریب پایایی بستگی به نوع تحقیق دارد ولی در تجزیه و تحلیل محتوا باید از ۷۰ درصد بزرگ‌تر باشد (محمدی‌مهر، ۱۳۹۴). در این پژوهش ضریب پایایی برای چک‌لیست سرمایه فرهنگی برابر ۹۰/۲۱ درصد تعیین گشت که با توجه به بزرگی آن از ۷۰ درصد، نشان از پایایی بالای چک‌لیست دارد. برای تجزیه و تحلیل پژوهش حاضر نیز از دو روش آمار توصیفی و روش آنالیز شانون استفاده گردید.

1. Validity
2. Content Validity
3. Reliability
4. Scott

جدول ۱. مشخصات مربوط به محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه

عنوان کتاب	مجموع صفحات	تعداد جملات متن	تعداد جملات پرسش‌ها و فعالیت	تعداد اشاره‌های تصاویر	مجموع کل واحدها
تفکر و سبک زندگی پایه هفتم	۱۲۰	۴۷۵	۴۷۵	۵۳	۱۰۰۳
تفکر و سبک زندگی پایه هشتم	۱۲۰	۴۷۵	۴۷۵	۵۳	۱۰۰۳
تفکر و سبک زندگی پایه هشتم (ویژه دختران)	۲۱	۱۱۱	۷۴	۳۱	۲۱۶
تفکر و سبک زندگی پایه هشتم (ویژه پسران)	۲۰	۱۳۹	۵۳	۷۰	۲۶۲
مجموع	۲۸۱	۱۲۰۰	۱۰۷۷	۲۰۷	۲۴۸۴

۳. یافته‌های پژوهش

مشخصات مربوط به محتوای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول از نظر تعداد صفحات و عناصر محتوا اعم از تعداد جملات متن، پرسش‌ها و فعالیت‌ها و تعداد اشاره‌های تصاویر به شرح جدول ۱ بیان می‌گردد. جدول ۲ نیز فراوانی مولفه‌های سرمایه فرهنگی را در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی نشان می‌دهد.

جدول ۲. توزیع فراوانی مولفه‌های مربوط به سرمایه فرهنگی بر اساس نظریه بورديو در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه

مولفه‌های سرمایه فرهنگی بر اساس نظریه بورديو	پایه هفتم	پایه هشتم	دختران	پسران	مجموع	درصد فراوانی
سرمایه فرهنگی تجسم یافته	۴۴	۱۱۲	۲۱	۰	۱۷۷	۴۸/۷۶
سرمایه فرهنگی عینیت یافته	۴۵	۱۱۰	۱۸	۴	۱۷۷	۴۸/۷۶
سرمایه فرهنگی نهادینه شده	۲	۷	۰	۰	۹	۲/۴۸
مجموع	۹۱	۲۲۹	۳۹	۴	۳۶۳	۱۰۰
درصد فراوانی	۲۵/۰۷	۶۳/۰۸	۱۰/۷۴	۱/۱۰	۱۰۰	

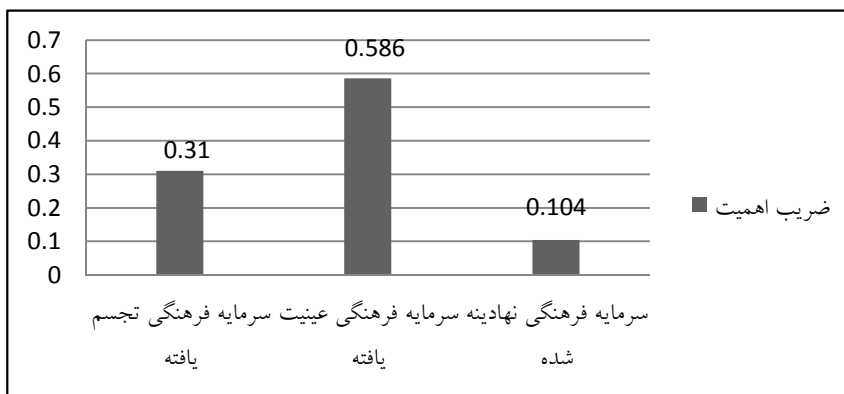
بر اساس جدول ۲ مجموع فراوانی ابعاد تحلیل شده در کتاب‌های مورد بررسی ۳۶۳ مورد بود که معادل ۱۴ درصد فراوانی‌های ثبت شده در کل کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه می‌باشد. در میان مولفه‌های سرمایه فرهنگی، فراوانی

سرمایه فرهنگی عینیت یافته و سرمایه فرهنگی تجسم یافته با یکدیگر برابر بوده و مشتمل بر ۱۷۷ فراوانی و ۴۸/۷۶ درصد می باشد. کمترین سهم نیز مربوط به سرمایه فرهنگی نهادینه شده با ۹ فراوانی و ۲/۴۸ درصد می باشد

جدول ۳. داده‌های بهنجار شده، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت هریک از مولفه‌های مربوط به سرمایه فرهنگی بر اساس نظریه بوردیو در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی برحسب پایه‌های دوره اول متوسطه

مولفه‌های سرمایه فرهنگی براساس نظریه بوردیو	پایه هفتم	پایه هشتم	دختران	پسران	بار اطلاعاتی	ضریب اهمیت
سرمایه فرهنگی تجسم یافته	۰/۴۸۳	۰/۴۸۷	۰/۵۳۸	۰	۰/۴۰۳	۰/۳۱۰
سرمایه فرهنگی عینیت یافته	۰/۴۹۴	۰/۴۸۲	۰/۴۶۱	۱	۰/۷۶۲	۰/۵۸۶
سرمایه فرهنگی نهادینه شده	۰/۰۲۲	۰/۰۰۳	۰	۰	۰/۱۳۶	۰/۱۰۴

جدول ۳ بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت را برای مولفه‌های سرمایه فرهنگی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی نشان می دهد. بالاترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مربوط به بعد عینیت یافته معادل ۰/۷۶۲ و ۰/۵۸۶ بوده و کمترین مربوط به بعد نهادینه شده معادل ۰/۱۳۶ و ۰/۱۰۴ می باشد. بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مربوط به بعد تجسم یافته معادل ۰/۴۰۳ و ۰/۳۱۰ می باشد که در نمودار ۱ این اختلاف‌ها به تصویر کشیده شده است.

نمودار ۱. ضریب اهمیت مولفه‌های سرمایه فرهنگی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه

جدول ۴. داده‌های به‌نجار شده، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت هریک از شاخص‌های مربوط به سرمایه فرهنگی بر اساس نظریه بوردیو در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه

ضریب اهمیت	بار اطلاعاتی	ویژه پسران	ویژه دختران	پایه هشتم	پایه هفتم	شاخص‌های هر یک از مولفه‌های سرمایه فرهنگی	مولفه‌های سرمایه فرهنگی بر اساس نظریه بوردیو
.	تاکید بر تحصیلات بالای والدین و سایر اعضای خانواده	سرمایه فرهنگی تجسم یافته
۰/۰۴۴	۰/۴۰۵	.	.	۰/۷۵	۰/۲۵	القا نگرش مثبت نسبت به تحصیل و ارتقای تحصیلی در دانش آموزان	
.	توصیه بر طرح مباحث مربوط به آداب و رسوم کشور در گفتگوهای میان فرزندان و والدین	
.	تشویق به ارتقا مهارت‌های گفتاری و نوشتاری زبان رسمی	
.	ترغیب به ارتقا مهارت‌های گفتاری و نوشتاری زبان مادری	
.	تاکید به فراگیری یکی از زبان‌های خارجی	
.	القای علاقه‌مندی به مطالعه کتاب‌های غیر درسی	
.	.	.	۰/۲۵	۰/۵	۰/۲۵	ترغیب دانش آموزان به نوشتن متون ساده	
.	تشویق دانش آموزان به سمت مطالعه روزنامه، نشریه و مجله‌ها (کاغذی)	

۰	۰	۰	۰	۰	۰	توصیه به دانش آموزان به استفاده از کتابخانه‌های عمومی	۱۰
۰	۰	۰	۰	۰	۰	تشویق دانش آموزان به گوش دادن و مهارت در زمینه موسیقی سنتی و کلاسیک	۱۱
۰/۰۵۴	۰/۵	۰	۰	۰/۵	۰/۵	ترغیب دانش آموزان به کسب مهارت در زمینه هنرهای ترسیمی	۱۲
۰/۰۵۴	۰/۵	۰	۰	۰/۵	۰/۵	ترغیب دانش آموزان به کسب مهارت در زمینه هنرهای دستی	۱۳
۰/۰۵۲	۰/۴۸۵	۰	۰	۰/۴	۰/۶	ترغیب دانش آموزان به کسب مهارت در زمینه هنرهای نمایشی	۱۴
۰	۰	۰	۰	۱	۰	ترغیب دانش آموزان به بازدید از موزه‌ها و ساختمان‌های میراث فرهنگی	۱۵
۰/۰۳	۰/۲۷۲	۰	۰	۰/۸۷۵	۰/۱۲۵	تشویق دانش آموزان به تماشای برنامه‌های ادبی و هنری و اجتماعی تلویزیون کشور	۱۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	ترغیب دانش آموزان به حضور در تئاتر، سینما و کنسرت موسیقی	۱۷
۰	۰	۰	۰	۱	۰	تاکید بر استفاده صحیح از رایانه	۱۸
۰	۰	۰	۰	۱	۰	تاکید بر استفاده صحیح از رسانه- های ارتباطی	۱۹
۰/۰۵۴	۰/۵	۰	۰	۰/۵	۰/۵	ترغیب به شناخت شخصیت‌های ادبی	۲۰

۰	۰	۰	۰	۰	۱	ترغیب به شناخت شخصیت‌های علمی	۲۱	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	تشویق بر شناخت شخصیت‌های هنری	۲۲	
۰	۰	۰	۰	۱	۰	تشویق به شناخت قهرمانان دفاع از کشور	۲۳	
۰/۰۸۵	۰/۷۸۷	۰	۰/۳۷۵	۰/۲۸۱	۰/۳۴۳	آشنایی با سبک زندگی اسلامی - ایرانی	۲۴	
۰/۰۶۹	۰/۶۳۶	۰	۰/۵	۰/۴۳۷	۰/۰۶۲۵	القای احساس پایداری به آداب و رسوم ملی و محلی کشور	۲۵	
۰/۰۵۱	۰/۴۶۷	۰	۰	۰/۶۵	۰/۳۵	ترغیب به شناخت ضرب‌المثل و بازی‌های محلی و ملی	۲۶	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	تشویق به تعلق خاطر به افسانه‌ها و اسطوره‌های پیشینیان کشور	۲۷	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	اشاره به کتاب فروشی و روزنامه فروشی‌ها	۱	
۰/۰۳۶	۰/۳۳۴	۰/۰۶۲۵	۰/۰۶۲۵	۰/۸۷۵	۰	اشاره به کتاب‌های غیر درسی و مجلات و نشریه‌ها و روزنامه‌ها	۲	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	اشاره به وجود کتابخانه‌ها	۳	
۰/۰۶۷	۰/۶۱۷	۰/۰۶۰	۰/۰۳۰	۰/۲۱۲	۰/۰۶۹۶	اشاره به وجود مدارس و دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی	۴	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	اشاره به کلاس‌های آموزش هنرهای ترسیمی، دستی و نمایشی	۵	

۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	اشاره به کلاس‌های آموزش هنرهای نمایشی	۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	اشاره به کلاس‌های آموزش زبان‌های خارجی	۷
۰/۰۴۴	۰/۴۰۶	۰	۰/۲۵	۰/۷۵	۰	۰	اشاره به وجود موزه‌ها و اشیای تاریخی	۸
۰/۰۵	۰/۴۵۹	۰	۰	۰/۶۶۷	۰/۳۳۳	۰	اشاره به نمایشگاه‌ها و فرهنگ‌سراها	۹
۰/۰۵۴	۰/۵	۰	۰	۰/۵	۰/۵	۰	اشاره به وجود اماکن مذهبی و تاریخی داخلی و خارجی	۱۰
۰/۰۳۳	۰/۳۰۹	۰	۰	۰/۱۵۴	۰/۸۴۶	۰	معرفی جاذبه‌های طبیعی در کشور	۱۱
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	اشاره به صنایع دستی	۱۲
۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	اشاره به مجسمه‌ها و تندیس‌های داخلی و خارجی	۱۳
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	اشاره به تابلوهای خطاطی، نقاشی و عکس‌های ماندگار	۱۴
۰/۰۴۵	۰/۴۱۹	۰/۰۵۹	۰	۰/۸۲۴	۰/۱۱۸	۰	اشاره به وجود تلویزیون و رادیو	۱۵
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	اشاره به وجود سالن‌های سینما، تئاتر و کنسرت موسیقی	۱۶
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	اشاره به رایانه (اینترنت، گیم، نرم افزار)	۱۷
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	اشاره به رسانه‌های ارتباطی	۱۸
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	اشاره به شاعران، نویسندگان و هنرمندان داخلی و خارجی	۱۹

۰/۰۵	۰/۴۵۹	.	.	۰/۶۶۷	۰/۳۳۳	اشاره به دانشمندان و اندیشمندان و متفکران داخلی و خارجی	۲۰	
.	.	.	.	۱	.	اشاره به شاهکارهای ادبی، تاریخی داخلی و خارجی	۲۱	
۰/۰۵۲	۰/۴۸۵	.	.	۰/۴	۰/۶	اشاره به شاهکارهای علمی داخلی و خارجی	۲۲	
.	۱	اشاره به پرچم، نقشه و سرود ملی کشور	۲۳	
.	اشاره به موسیقی سنتی و محلی و ملی کشور	۲۴	
۰/۰۴۵	۰/۴۱۵	.	۰/۳۳۷	۰/۲۶۳	.	اشاره به غذاهای سنتی و محلی و ملی کشور	۲۵	
۰/۰۴۴	۰/۴۰۶	.	.	۰/۷۵	۰/۲۵	تشویق به اخذ مدارک تحصیلی و دانشگاهی	۱	سرمایه فرهنگی نهادینه شده
.	توصیه به اخذ مدارک ادبی و هنری	۲	
.	سفارش به اخذ مدرک زبان خارجی	۳	
.	توصیه به اخذ مدارک و گواهی مهارتی و فنی و رایانه ای	۴	
.	ترغیب به اخذ مقام، مدال و مدارک در عرصه ورزش	۵	
۰/۰۳۹	۰/۳۶۱	.	.	۰/۸	۰/۲	اهمیت دادن به تالیف مقاله یا تحقیق و شرکت در سمینار و کنفرانس	۶	
.	تشویق به مشارکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی	۷	

در جدول ۴، مقادیر داده‌های بهنجار، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت هر یک از شاخص‌های مولفه‌های سرمایه فرهنگی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول، محاسبه گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد بدون توجه به نسبت مولفه‌ها با یکدیگر، بالاترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مربوط به شاخص آشنایی با سبک زندگی اسلامی-ایرانی با بار اطلاعاتی ۰/۷۸۷ و ضریب اهمیت ۰/۰۸۵ بوده و میانگین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت برای شاخص‌های سرمایه فرهنگی، به ترتیب برابر ۰/۱۵۶ و ۰/۰۱۷ می‌باشد. در میان ۲۷ شاخص مولفه سرمایه فرهنگی تجسم یافته نیز، شاخص آشنایی با سبک زندگی اسلامی-ایرانی بالاترین بار معادل و ضریب اهمیت را دارد و در مقابل ۱۹ شاخص مربوط به مولفه تجسم یافته که معادل ۷۰ درصد شاخص‌های این مولفه می‌شود، دارای بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت صفر می‌باشند. همچنین در میان ۲۵ شاخص مولفه عینیت یافته سرمایه فرهنگی، شاخص اشاره به وجود مدارس و دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی بالاترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت را به خود اختصاص داده و در مقابل ۱۵ شاخص این مولفه که معادل ۶۰ درصد شاخص‌های این مولفه می‌شود، دارای بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت صفر می‌باشد. در نهایت در میان ۷ شاخص مولفه نهادینه شده سرمایه فرهنگی، شاخص تشویق به اخذ مدارک تحصیلی و دانشگاهی دارای بالاترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت بوده و در مقابل ۵ شاخص مولفه نهادینه شده که معادل ۷۱ درصد شاخص‌های این مولفه می‌شود، دارای بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت صفر می‌باشد.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل نشان داد که فراوانی، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مولفه تجسم یافته سرمایه فرهنگی به ترتیب معادل ۱۷۷، ۰/۴۰۳ و ۰/۳۱۰، مولفه عینیت یافته، ۱۷۷، ۰/۷۶۲ و ۰/۵۱۰ و مولفه نهادینه شده، ۹، ۰/۱۳۶ و ۰/۱۰۴ می‌باشد. بدین ترتیب علی‌رغم آنکه میزان فراوانی مولفه عینیت یافته و مولفه تجسم یافته یکسان هست ولی از میان مولفه‌های سرمایه فرهنگی بر اساس مقایسه بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت، بیشترین توجه بر مولفه عینیت یافته بوده و بعد از آن مولفه تجسم یافته در رتبه دوم قرار دارد و در نهایت مولفه نهادینه کمترین میزان توجه را دارد. بدین ترتیب نتایج پژوهش با نتایج

تحقیق درویشی و احمدی (۱۳۹۱) و بویون و همکاران (۲۰۱۲) مطابقت دارد و در مقابل با نتایج تحقیق ادگرتن و رابرتز (۲۰۱۴) مارتلتو و آندره (۲۰۱۳)، وانگ (۲۰۱۱) و فرکاس (۲۰۰۳) ناهمسو می‌باشد.

در تبیین این یافته می‌توان نتیجه گرفت که مولفان کتاب‌های تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول هرچند ۱۴ درصد از حجم محتوای کتاب‌های فوق را به مولفه‌های سرمایه فرهنگی اختصاص داده‌اند ولی میزان توجه به مولفه‌ها در وضعیت قابل قبولی قرار ندارد، چرا که تنها تا حدی به مولفه عینیت یافته اشاره شده است و میزان توجه به مولفه تجسم یافته در خور توجه نبوده و مولفه نهادینه کمترین میزان توجه را دارد. کتاب‌های تفکر و سبک زندگی، کتاب‌های جدیدالتالیفی هستند که جهت بالا بردن قابلیت‌ها و استعدادهای فردی و اجتماعی کودکان به مجموعه کتاب‌های درسی اضافه گشته و از دو بخش تفکر و سبک زندگی تشکیل یافته‌اند. در بخش تفکر، برنامه درسی در پی آن است که جرات و دقت اندیشیدن را در کودکان و نوجوانان تقویت و به رشد منش تفکر که در تمام طول زندگی به کار می‌آید، کمک کند. در بخش سبک زندگی نیز، هدف برنامه درسی تقویت مهارت‌های تشخیص، برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، درک پیش‌بینی موقعیت‌ها، درک شباهت‌ها و تفاوت‌ها و به کارگیری آموخته‌ها در موقعیت‌های واقعی زندگی و متناسب با تفاوت‌های فردی و شرایط اجتماعی می‌باشد (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱).

علی‌رغم اشاره‌های مستقیمی که رهنمودهای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی نسبت به سرمایه‌های فرهنگی دارد، میزان توجه به مولفه‌های سرمایه فرهنگی تنها برای مولفه عینیت یافته تا حدی مطلوب بوده و سایر مولفه‌ها در شرایط خوبی بسر نمی‌برند. با این حال مولفه تجسم یافته که میزان توجه به آن در وضعیت خوشایندی به سر نمی‌برد، بیشترین ارتباط را با اصول و محورهای کتاب‌های تفکر و سبک زندگی خواهد داشت، چرا که اکتساب سرمایه فرهنگی تجسم یافته سبب دستیابی به نگرش‌ها، آگاهی‌ها و مهارت‌هایی در فرد می‌شود که به نوبه خود باعث تشکیل عادت‌واره‌های رفتاری در فرد شده و فرد می‌تواند از قدرت اندیشه و تعمق در موقعیت‌های مختلف اجتماعی برخوردار گردد. در این وضعیت شخص خزانه اطلاعاتی و مهارتی گسترده‌ای دارد که می‌تواند در مواقع غیرقابل پیش‌بینی از آن بهره گیرد. در این ارتباط

فرکاس (۲۰۰۳) نیز سرمایه فرهنگی را به مثابه جعبه ابزاری جهت حضور موفق در عرصه اجتماعی، رشد قابلیت‌های فردی و موفقیت‌های شغلی و حرفه‌ای می‌داند و کودکان دارای سرمایه فرهنگی بالا تمایل بیشتری برای به چالش کشاندن نیروهای نهادی، آموزشی، امنیتی در جامعه داشته و پی‌گیری مطالبات مدنی و اجتماعی را جز حقوق مسلم خویش می‌دانند. به این ترتیب می‌توان استدلال کرد که کودکان با ذخیره سرمایه فرهنگی تجسم یافته اندک گرایش به نوعی انفعال در تصمیم‌گیری خواهند داشت.

گذشته از این مولفه نهادینه نیز در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی از کمترین میزان توجه برخوردار است. با توجه به اینکه انتخاب مناسب‌ترین روش برای یک زندگی سالم جز اهداف اساسی کتاب به شمار می‌رود، تشویق به اخذ مدارک ادبی، هنری و مهارتی گذشته از اینکه عاملی برای ترغیب نوجوانان به سمت یادگیری مهارت‌های کاربردی و مورد علاقه آنان محسوب می‌گردد، می‌تواند به عنوان عاملی برای پرکردن اوقات فراغت و سرمایه‌گذاری برای تصدی مشاغل حرفه‌ای مطلوب در آینده نیز در نظر گرفته شود. هم‌چنین مولفه نهادینه‌شده قادر است موجب رسمیت بخشیدن نهادی به سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته و بهره‌مندی از اثرات و پاداش آن در جامعه شود چرا که یک نوع کنش متقابل در بین مولفه‌های سرمایه فرهنگی حاکم است که کاستی در هر مولفه می‌تواند سبب تضعیف اثربخشی سایر مولفه‌ها نیز گردد، به این ترتیب که وجود سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته به فرد کمک می‌کند تا سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته خود را ارتقا ببخشد که آن نیز به نوبه خود کسب مدارک تحصیلی، علمی و مهارتی را که همان سرمایه فرهنگی نهادینه هست ارتقا می‌بخشد و این چرخه به نوبه خود در حال تواتر و ارتقا خواهد بود.

یکی دیگر از کاستی‌هایی که در مورد مولفه‌های سرمایه‌های فرهنگی در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی وجود دارد، حضور میزان بالای شاخص‌های دارای بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت صفر در میان هر سه مولفه هست. در بخش مولفه‌های تجسم‌یافته، از لحاظ پرداختن به تشویق به شناخت مفاخر فرهنگی تنها به مفاخر ادبی اشاره شده و هیچ توجهی به مفاخر علمی، هنری، اسطوره‌ها و قهرمانان دفاع از کشور وجود ندارد. آداب زندگی در محیط مجازی که دو شاخص استفاده صحیح از رایانه و

رسانه‌های ارتباطی را در بردارد جز حوزه‌های فراموش شده در این کتاب است و گوش دادن به موسیقی و تئاتر جز عناصر فرهنگی ناشناخته و بیگانه در نزد نویسندگان کتاب به شمار می‌رود. حال آنکه مارتلتو و آندره، (۲۰۱۳) در این رابطه بر تأثیر موسیقی بر یادگیری و نیز ساخت ذخایر فرهنگی در سنین اولیه کودکان و نوجوانان تأکید دارند علاوه بر این با توجه به اهمیت موزه‌ها در معرفی تجربه‌های فکری، فرهنگی، هنری، القا و انتقال احساس، بینش، اندیشه و تقویت سرمایه‌های فرهنگی، هیچ گونه توجهی به آنها نشده است. در کنار این کاستی‌ها بی‌توجهی به کتابخانه‌ها، نشریات و روزنامه‌ها و مجلات، که بنا بر یافته‌های وانگ (۲۰۱۱) جز زمینه‌هایی است که بایستی مورد توجه برنامه‌ریزان درسی قرار گیرد. به وفور در کتاب‌های یاد شده به چشم می‌خورد. به همین ترتیب بی‌توجهی به شاخص‌های رسانه‌های ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی مجازی به دلیل پیچیدگی‌های شبکه‌های مجازی و رسانه‌های نوین ارتباطی می‌تواند پایه‌های هویتی آنان را بلرزاند. از این رو آشنایی نوجوانان با چالش‌های رسانه‌های ارتباطی و افزایش سواد رسانه‌ای نوجوانان به صورت تلفیقی می‌تواند سبب بهره‌برداری مناسب از قابلیت‌های چنین فضاها می‌گردد.

در بخش مولفه‌های عینیت یافته نیز غفلت از عدم توجه به کلاس‌های آموزش هنر، صنایع دستی، موسیقی، تئاتر و رایانه و رسانه‌های ارتباطی به کرات دیده می‌شود، که نشان از ضعف در پرداختن به کالاهای فرهنگی و نیز نبود برنامه‌ای روشن برای شناساندن آنها دارد. همچنین مفاهیمی که صبغه میهنی و ملی دارند نظیر اشاره به پرچم و سرود ملی، غذاها، موسیقی و لباس‌های ملی و محلی و جاذبه‌های طبیعی کشور هیچ جایگاهی در کتاب‌های یاد شده ندارند که نشان دهنده نوعی تشکیک نسبت به قابلیت‌های مفاهیم ملی در تجلی سرمایه فرهنگی عینیت یافته در کتاب‌های تفکر و سبک زندگی می‌باشد. در بخش عینیت یافته نیز شاخص‌هایی که به موسیقی، محیط مجازی و کلاس‌های آموزش هنرهای دستی، نمایشی و ترسیمی می‌پردازند، فاقد هر گونه توجهی هستند. علاوه بر این بی‌توجهی به صنایع دستی، مجسمه‌سازی و شاعران و نویسندگان و شاهکارهای ادبی و هنری جز مواردی است که هیچ‌گونه اشاره‌ای به آنها نشده است. نکته قابل توجه آن است که با توجه به ارزش اقتصادی محصولات فرهنگی، توجه به آنها به نوعی می‌تواند در رونق کسب و کار فرهنگی موثر باشد. در

نهایت در بخش نهادینه نیز هیچ‌گونه اشاره‌ای به اخذ مدارک ادبی، مهارتی و زبان‌آموزی و نیز شرکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی نشده است، در صورتی که شرکت در جشنواره‌ها و مسابقات علمی نوعی سکو برای دستیابی به موفقیت‌های بالاتر تحصیلی و علمی به شمار می‌رود و کسب مدارک به خصوص مدارکی که به نوعی می‌تواند در وضعیت اقتصادی و رفاهی یادگیرندگان در آینده تأثیر مثبت داشته باشد، بایستی در بین مولفه‌های نهادینه سرمایه فرهنگی مورد ملاحظه قرار گیرد. یکی از اهداف کلان تربیت دانش‌آموزان در دوره متوسطه اول، ورود به بازار کار است و طبیعتاً مدارکی که نشان از کسب مهارت نوجوانان دارد در ورود سهل آنها به بازار کار مؤثر خواهد بود. و طبیعتاً وقتی سرمایه فرهنگی تجسم یافته که ادراک فرد نسبت به حیات را می‌سازد نتواند خود را به منصفه ظهور برساند شاهد تقلیل و پسرفت آن خواهیم بود.

منابع

۱. آذر، عادل، (۱۳۸۰) بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا. فصلنامه علمی - پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)، دوره ۱۱، شماره‌های ۳۷ و ۳۸، ۱۸-۱.
۲. اسکات، ویلیام تئوری حسابداری مالی، (۱۳۹۱) مترجم: علی پارسائیان، جلد اول، (تهران، ترمه).
۳. برنامه درسی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۰) مصوب جلسات ۸۵۷ الی ۸۷۲ شورای عالی آموزش و پرورش تاریخ ۹۰/۱۲/۹ الی ۱۳۹۱/۶/۲۸، (تهران، شورای عالی آموزش و پرورش).
۴. بوردیو، پی‌یر، (۱۳۹۳) نظریه کنش: دلایل عملی و انتخاب عقلانی. مترجم: مرتضی مردیها، (تهران، فلسفه).
۵. بوردیو، پی‌یر و همکاران (۱۳۸۹) شکل‌های سرمایه؛ سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه. مترجم: حسن پویان و افشین خاکباز، (تهران، شیرازه).
۶. تریاندیس، هری چارالامبوس، (۱۳۹۱) فرهنگ رفتار اجتماعی. مترجم: نصرت فتحی، (تهران، رسانه‌ش).
۷. درویشی، لیلا و احمدی، پروین، (۱۳۹۱) تحلیل محتوای برنامه‌های فرهنگی دوره متوسطه براساس نمادهای ملی و مذهبی. فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی، دوره ۹، شماره ۸، ۳۲-۱۵.
۸. روحانی، حسن، (۱۳۸۸) درآمدی بر نظریه سرمایه فرهنگی. فصلنامه راهبرد، دوره ۱۸، شماره ۳۵، ۵۳-۷.
۹. سرمد، زهره، (۱۳۹۳) بازرگان، عباس و حجازی، الهه روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، جلد ششم، (تهران، آگاه).
۱۰. صالحی امیری، رضا، (۱۳۹۱) سرمایه فرهنگی، جلد اول، (تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک).
۱۱. فتحی واجارگاه، کوروش، (۱۳۹۳) اصول برنامه‌ریزی درسی، جلد پنجم، (تهران، ایران زمین).
۱۲. قادری، طاهره و رضایی، سپیده، (۱۳۹۳) رابطه سرمایه فرهنگی و گرایش جوانان به مد (تفاوت بین دختران و پسران). فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۳۵، ۶۶-۱.

۱۳. کارکنان نصرآبادی، محمد؛ جعفرپور مرتضی و بروری آررانی، زینب، (۱۳۹۱) عوامل موثر بر سرمایه های فرهنگی در شهرستان‌های کاشان و آران و بیدگل، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۸، ۱۷۰-۱۴۳.
۱۴. گرشاسبی فخر، سعید، (۱۳۹۴) پایان نامه دکترای تخصصی با عنوان بررسی سرمایه فرهنگی بر تولید ناخالص داخلی در استان های ایران، اساتید راهنما: رضا رنج پور و سید کمال صادقی، استاد مشاور: محمد علی متفکر آزاد، تبریز، دانشگاه تبریز.
۱۵. گنجی، محمد و حیدریان، امین، (۱۳۹۳) سرمایه فرهنگی و اقتصاد فرهنگ، فصلنامه راهبرد، دوره ۲۳، شماره ۷۲، ۹۷-۷۷.
۱۶. گیدنز، آنتونی و بردسال، کارن، (۱۳۹۳) جامعه شناسی، مترجم: حسن چاوشیان، (تهران، نی).
۱۷. محمدی مهر، غلامرضا، (۱۳۹۴) روش تحلیل محتوا (راهنمای عملی تحقیق)، (تهران، دانش نگار).
۱۸. ملکی، حسن، (۱۳۹۱) مقدمات برنامه‌ریزی درسی، (تهران، سمت).
۱۹. نیازی، محسن و کارکنان، محمد، (۱۳۸۶) تبیین جامعه شناختی رابطه سرمایه فرهنگی خانواده با هویت اجتماعی جوانان. فصلنامه مطالعات ملی، دوره ۸، شماره ۳، ۸۱-۵۵.
20. Byun, S; Schofer, E and Kyung-keun, K. (2012) Revisiting the Role of Cultural Capital in East Asian Educational Systems: The Case of South Korea. *Sociology of Education*, 85, 219-239.
21. Di Maggio, P and Mohr, J. (1985) Cultural Capital, Educational Attainment and Marital Selection. *American Journal of Sociology*, 90,6, 210-32.
22. Edgerton, J. D. & Robert, L. W. (2014) Cultural capital or habitus? Bourdieu and beyond in the explanation of enduring educational inequality. *Theory and Research in Education*, 12,2,193-220.
23. Farkas, G. (2003) Cognitive skills and noncognitive traits and behaviors in stratification processes. *Annual Review of Sociology*, 29, 541-562.

24. Lareau, A &. Weninger, E.B, (2003) Cultural Capital In Educational Research: A Critical Assessment. Journal Of The Theory and society,32, 267-286.
25. Marteleto, L and Andrade, F, (2013) The Educational Achievement of Brazilian Adolescents: Cultural Capital and the Interaction between Families and Schools. Sociology of Education, 87,1, 16–35.
26. Smith, B, (2013) Mentoring At-Risk Students Through Ihe Hidden Curriculum Of Higher Education. (United Kingdom, Lexington Books)
27. Swartz. D. Culture and power: the sociology of Pierre Bourdieu. (The university of Chicago press1997).
28. Swidler, A, (1986) Culture in action: Symbols and strategies. American Sociological Review. 51, 273–286.
29. Wang, H, (2011) The Effects of Cultural Capital on Educational Aspirations among Adolescents in Macau. Chinese Sociological Review, 44,2,52-75.